

**BOLALARNING RIVOJLANISHI BILAN TANISHISH HAMDA
PEDAGOGIK TA'LIM**

Shoxida Axmedova Bobir qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti Primary Education yo'nalishi

Prie 31U gruh talabasi 4-kurs 992705616

Annotatsiya: Bola hayotida rivojlanishning juda muhim bosqichi erta va maktabgacha yoshdir. Bolalar ayniqsa maktabdan oldin tez rivojlanadilar, chunki bola hayotining dastlabki 6-7 yilida qancha yutuqlarga erishadi! U qarashni va tinglashni, narsalarni olishni va ular bilan harakat qilishni, turishni, yurishni va boshqalarni o'rgandi. Bu vaqt ichida u o'nlab mahoratlarni egallaydi - vilkalar, qoshiq, qaychi, cho'tka, qalam va boshqalardan foydalaning. Tabiiy hodisalar, tovushlar, ranglar, insonning o'tmishdagi va hozirgi hayoti haqidagi xotirasi juda ko'p ma'lumotni boyitadi. U o'zini tutish qoidalari bilan tanishadi, makon va vaqtni, raqam va harakatni taniydi. Maktabgacha bolalar tomonidan erishilgan barcha yutuqlarni sanab o'tishning iloji yo'q, chunki biron bir universitet besh yillik o'qishda talabaga shuncha ko'p bilim berolmaydi, chunki bola bog'chada, maktabgacha yoshdagi oilada oladi.

Kalit so'zlar: Bola, rivojlanish, psixologiya, ta'lim, tarbiya, aqliy faoliyat, aqliy rivojlanish, ruhiy holat.

Rivojlanish uchun bolaga foydali va foydali narsalarni o'rgatadigan va ijobiy tasvirlarni ularning xotirasida qoldiradigan tarbiya shartlari kerak. O'yin bolalar uchun juda qadrlidir. Agar bola o'ynamasa, u tez va yaxshi rivojlana olmaydi. Uch yoshdan katta bolalar o'yin davomida ularni o'rab turgan odamlarning hayotini aks ettiradi. Agar biz bolalar o'yinlariga nazar tashlasak, ularning o'yinlarida ular hayotda kuzatadigan kattalarning munosabatlari, g'amxo'rliklari va tajribalarini ko'ramiz. Bolalar tomosha qiladigan barcha narsalar, ular o'z o'yinlarida tiklanishadi, ixtiyoriy ravishda xarakter xususiyatlari va xatti-harakatlarini to'g'rilaydilar. 5-7 yoshdagi bolalarning o'yinlari yanada boyib boradi va rang-barang bo'lib boradi, bu erda hamma hayotning muayyan qismini, ma'lum bir rolni oladi. O'yinni tarqatish jarayonida ular bir-biridan ko'p narsalarni o'rganadilar, ularning vakilliklari aniqlanadi. O'yin xayolotni, fikrlashni, yuqori insoniy tuyg'ularni, oqilona irodani rivojlantiradi. O'ynayotganda ular hamma narsani "haqiqiy" uchun qilishadi, lekin ular haqiqiy uchun yashashadi. Bu 3-6 yoshli bolalarning ijodiy o'yinining rivojlanayotgan qiymati. O'zlarining tasavvurlarini namoyish etib, ular kattalar yashaydigan ajoyib hayotni yaratadilar. Bu hayotda juda ko'p noaniqliklar bor, shuning uchun u yanada qiziqarliroq, yanada jozibali va jozibali ko'rinadi. Bolalar uchun bunday o'yin bu ijodkorlik, sevimli faoliyat turi, ular uchun bu ajralmas va hech qachon bezovta qilmaydi. O'yin bolalarning mustaqilligi, bolalar

ijodini rivojlantirish yo'lidir, jamoada hayotni o'rgatadi. Bola rivojlanishida nutq hal qiluvchi rol o'ynaydi, uni o'zlashtirish bolalar o'rtasidagi muloqotning va atrofdagi dunyoni tushunishning eng muhim vositasidir. Kattalar bolalar nutqining sofliqiga, so'zlardan to'g'ri foydalanishga va jummalarni tuzishga rioya qilishlari kerak. Bundan tashqari, qo'llarning rivojlanishini kuzatib borish, ya'ni chizish, yopishtirish, modellashtirish va boshqalarda darslarni o'tkazish juda muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolaning rivojlanishi turli xil o'yin va mashg'ulotlarda, o'quv va ijodiy faoliyatda bo'ladi. Agar bola xatti-harakatlarning asosiy qoidalarini, narsalarga ishlov berishni va kattalar bilan muloqot qilishni o'rgangan bo'lsa, bola maktabgacha bolalik davridan foyda ko'rgan deb taxmin qilishimiz mumkin.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual va kognitiv ta'limi.

Aqliy rivojlanish - tarbiyachilarning bolaning aqliy qobiliyatlari va tafakkurini rivojlantirishda, uning aqliy harakatlari va bilim qobiliyatlarini shakllantirishdagi maqsadli faoliyati. Bolaning aqliy tarbiyasi va rivojlanishi uning aqliy rivojlanishidan, bolaning manfaatlarining boyligidan, uning hissiyotlaridan va uning ruhiy qiyofasini yaratadigan barcha boshqa xususiyatlardan ajratilgan holda ko'rib chiqilishi mumkin emas. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy ta'limining maqsadi soddalashtirilgan tarzda tushunib etilmaydi - bolalarga atrof-muhit haqida iloji boricha ko'proq bilim berish uchun, kognitiv faoliyatning umumiy usullarini (tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish qobiliyati) rivojlantirish, nutqni rivojlantirish, yangi bilimlarni egallash zarurligini shakllantirish juda muhimdir. o'ylash qobiliyati. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy rivojlanish sur'ati keyingi yosh davrlariga nisbatan juda yuqori. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tarbiyasidagi har qanday nuqsonlarni katta yoshda to'ldirish qiyin va bolaning butun rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiya katta ahamiyatga ega. Bilimlar zaxirasini egallash, aqliy faoliyat va mustaqillikni rivojlantirish, intellektual qobiliyatlarni egallash maktabda muvaffaqiyatli o'qishning va kelgusidagi ishlarga tayyorgarlikning muhim shartidir. Aqliy tarbiyaning metodologik asosi - bu haqiqiy dunyoni bilish yo'li shu tarzda amalga oshirilishini ta'kidlaydigan falsafiy bilish nazariyasi: "tirik fikrlashdan mavhum tafakkurgacha va undan amaliyotga o'tish - bu ob'ektiv haqiqatni anglashning dialektik yo'li. Bolaning faoliyati yo'nalish-tadqiqot xususiyatiga ega. Ob'ektlar bilan harakat qilish jarayonida bola vizual-samarali fikrlashga ega. Bu erta bolalikda yuzaga keladigan fikrlashning eng oddiy shakli. Ob'ektlar bilan harakat qilish jarayonida bola ob'ektlarning rasmlarini eslaydi. Ularning idrok etilishi odatda kattalarning tegishli so'zlari bilan birga keladi. Hissiy idrok va so'z o'rtasida o'zaro ta'sir mavjud, ya'ni. I va P signal tizimlari o'rtasida. So'z va harakatning, so'zning va narsaning sifatining takroran bir-biriga mos kelishi shundan keyingina kattalarning og'zaki so'zi bilan nomlangan ob'ektning vizual tasviri paydo bo'lishiga olib keladi. Shunday qilib, fikrlashning yangi, yanada murakkab shakli - vizual-

majoziy - rivojlanadi. Uning yordami bilan bir qator vazifalar bola ongida, amaliy harakatlar ishtirokisiz hal qilinadi - u faqat tasvirlar bilan ishlaydi. Maktabgacha tarbiyachini nafaqat yangi mavzu qiziqtiradi. Uning maqsadi, tuzilishi, foydalanish usuli haqida bilishni istaydi. Ob'ektlar bilan harakat qilish motivi kognitiv qiziqishdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kognitiv qiziqishlarning rivojlanishi aqliy faoliyat bilan shug'ullanish istagi ortib borayotganida ham namoyon bo'ladi. Bola kattalardan ko'plab savollarni so'raydi, g'orlar va hodisalarni taqqoslashni, bahslashishni yaxshi ko'radi. Kattalar qiziquvchanlikni saqlashlari kerak, bolani aqliy muammoga echim topishga undashlari kerak. Faoliyatning yangi turi - aqliy faoliyat mavjud. Bola harakatni tushunadi, maqsad qo'yadi, unga erishish yo'llarini tanlaydi. Bola allaqachon aqliy rivojlanishning yangi bosqichiga o'tmoqda. Bolalar so'zni mazmunli idrok etishga odatlanishlari, uning ob'ektiv mazmunini, qaysi harakat yoki sifat nimani anglatishini tushunishni o'rganishlari kerak. Bu so'z o'ziga xos aniq majoziy mazmunidan ajratib tashlangan umumlashtirilgan tushuncha sifatida shakllanadi. Fikrlashning kontseptual yoki og'zaki-mantiqiy shakli vujudga keladi, ko'pincha kattalar maktabgacha yoshdagi bolalarda kontseptual fikrlash shaklini tezroq rivojlantiradilar, fikrlashning dastlabki ikki shaklini rivojlantirishga yetarlicha e'tibor bermaydilar. Bu bolalarning aqliy va umumiy aqliy rivojlanishiga salbiy ta'sir qiladi. Fikrlashning kontseptual shakli vizual-samarali va vizual-majoziy tafakkur shakllari yaxshi rivojlanganida muvaffaqiyatli rivojlanadi. Ular kontseptual fikrlash asosiga qurilgan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni aqliy tarbiyalash vazifalari:

1) bolalarda hayot ob'ektlari va hodisalari haqida boshlang'ich bilimlar tizimini shakllantirish;

2) aqliy faoliyatning ko'nikma va qobiliyatlarini shakllantirish, bilim qiziqishlari va qobiliyatlarini rivojlantirish;

3) kognitiv qiziqish va qiziqishni shakllantirish;

4) bolalarni aqliy mehnatga o'rgatish.

Maktabgacha yoshda aqliy tarbiyaning turli xil vositalari qo'llaniladi: o'yin, mehnat, konstruktiv va vizual faoliyat va mashg'ulot.

O'yin bolalar hayotining amaliyotidir, shuning uchun u avvalambor bola tomonidan ilgari qabul qilingan narsalarni aks ettiradi. Ammo o'yin davomida bu bilim o'zgaradi "takomillashtirilmoqda. Nutq tufayli vizual-majoziy vakillik darajasida shakllangan bilimlar nutq rejasiga tarjima qilinadi va shuning uchun umumlashtiriladi. Bilim yangi bosqichga o'tmoqda - og'zaki-mantiqiy. O'yinda shuningdek, e-ob'ektlarning xatti-harakatlari, o'yinchilarning fikrlari bilan almashish, kattalarning maslahatlari va tushuntirishlari tufayli bilimlarni to'ldirish mavjud. Bolalarning kognitiv qiziqishlari o'yinda ham shakllanadi. O'yin mazmuniga qiziqish voqea-hodisalarning o'zlariga o'tkaziladi. Loyihalash jarayonida bolaning aqliy faoliyati

uchun aniq talablar qo'yiladi: ob'ektni maqsadli idrok qilish, uning qismlari, ularning o'zaro munosabatlari, ob'ektni vizual ravishda alohida elementlarga ajratish va mavjud tafsilotlar bilan bog'lash, rejalashtirish ishlari va boshqalar. Qurilish mavzu haqida aniqroq, o'ziga xos g'oyalarni shakllantirishga yordam beradi, ob'ektlarning butun guruhida umumiy va o'ziga xoslikni ko'rish qobiliyatini rivojlantiradi. Vizual faoliyat jarayonida hissiy qobiliyat va aqliy harakatlarning intensiv shakllanishi sodir bo'ladi (butun qismlarga bo'linish, ob'ektning kosmosdagi holati, rangni idrok etish va boshqalar). Mehnat faoliyati bolalarning aqliy rivojlanishi uchun juda katta imkoniyatlarni o'z ichiga oladi. Maktabgacha tarbiyachi uchun har bir ish vazifasi aqliy vazifani anglatadi. U nima qilish kerakligini, nima uchun, qanday qilish kerakligini tushunishi, topshiriqni bajarish shartlarini tahlil qilishi, materialni, vositalarni diqqat bilan ko'rib chiqishi, ularning xususiyatlarini va vazifalarning ahamiyatligini bilishi kerak. Bu boladan ma'lum bilim va ko'nikmalarni talab qiladi. Mehnat bolalarning bilim qiziqishlarini rivojlantirishga ta'sir qiladi. Aqliy tarbiyaning eng muhim vositasi bu mashg'ulotdir. Ta'lim jarayonida bolalar fikrlash va nutqni rivojlantiradilar, kognitiv qiziqishlar shakllanadi. Bolalar o'quv faoliyatini o'zlari egallaydilar. Yosh bolalarning aqliy rivojlanishi. Kichkintoyning aqliy qobiliyatini qaysi yoshdan boshlash kerak? Har bir ota-ona shubhasiz bu haqda o'ylagan, chunki har bir kishi kirintularin kelajagini rejalashtirish va hayotini osonlashtirishga harakat qilmoqda. Bu savol kuchli tanqidga uchraydi. Ko'pgina mutaxassislarining ta'kidlashicha, uch yoshgacha bo'lgan bolalarga erkinlik berilishi, yetarlicha o'ynashi va atrofdagi dunyoni o'rganishi uchun ruxsat berilishi kerak va shundan keyingina ularga yangi ko'nikmalarni o'rgatish kerak. Boshqalar esa bolani turli xil o'yinlar va bemalol mashqlar orqali erta yoshdan boshlab o'qitish kerak, degan fikrga kelishdi. Qolganlari, hayotning birinchi yillarida chaqaloq iloji boricha yangi bilim va ko'nikmalarni olishi kerakligiga ishonishadi. Har safar yosh bolalar o'yinlar va mashg'ulotlar paytida, atrofdagi odamlar bilan muloqot qilish paytida yangi ma'lumotlarni olishadi. Bu yoshda, bola tobora ko'proq yangi bilimlarni o'zlashtiradigan "gubka" ga o'xshaydi. Shuning uchun, maydalangan donalarning ijobiy aqliy rivojlanishi uchun barcha sharoitlarni yaratish kerak. Bolaning qobiliyatlarini, uning qiziqishlarini inobatga olish, keraksiz va keraksiz ma'lumotlarni yuklamaslikka harakat qilish, bilim olishga intilish va rag'batlantirishni yaratish kerak. Hayotning har bir bosqichidagi aqliy rivojlanish xususiyatlari. Nutq, xotira, fikrlash, idrok va e'tibor kabi bilim jarayonlarining jadal rivojlanishi erta yoshda ro'y beradi. Ushbu davrda bolaning o'qishi ob'ektlar, ranglar va shakllar haqida umumiy bilimlarni shakllantirishga yo'naltirilishi kerak. Bolalar narsalarning ranglarini aniqlashni, turli xil narsalarning maqsadini, xususiyatlarini aniqlashni o'rganadilar. Dominant funktsiyasi - bu boshqa kognitiv jarayonlarning keyingi rivojlanishiga ta'sir qiluvchi idrok. 4 yoshdan 6 yoshgacha bo'lgan bolalar, iloji boricha atrofdagi dunyo haqida yangi ma'lumot olishni xohlashadi. Ammo ayni paytda ularning miyasi tezda

charchagan. Bola tanasining bu xususiyatini bilib, siz bolalar uchun tadbirlarni to'g'ri rejalashtirishingiz mumkin. Turli xil faoliyat turlarini (dam olish va o'yinlar, aqliy mashqlar va gimnastika va boshqalar) almashtirish mumkin. Vaqtning ko'p qismi o'yinlarga yaxshi sarflanadi. Ularning yordami bilan chaqaloq dam olish, bir vaqtning o'zida rivojlanishi va yangi bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishi mumkin. Bundan tashqari, bolaning o'zi o'zi yoqtirgan o'yinni tanlashi va o'z xohish-irodasi bilan shug'ullanishi kerak. Shu bilan birga, uning "yangi" ni o'rganishga chanqoqligi kuchayadi. Agar bolangiz shug'ullanishni xohlamasa, unda biroz kutib turish va uni kuch bilan majburlamaslik yaxshiroqdir. Bola qo'rqib ketishi yoki ishlashni to'xtatishi mumkin. 7-8 yoshga kelib, o'quv jarayoni o'yin va o'yin-kulgidan ajratilgan. Bola uning barcha ahamiyati va zarurligini tushunishi kerak. Bolaning bardoshlilik va bardoshlilikni jismoniy mashqlar yordamida rivojlantiring, uni uy yumushlariga bog'lang, tozalik va tartibga rioya qilishni o'rganing. Uy hayvonini olishingiz mumkin. Shunda bola mas'uliyat va g'amxo'rlikni ko'rsatishni o'rganadi. To'g'ri odatlarni shakllantirish va eng zarur narsalarni o'rgatish juda muhimdir. Kichkintoyingiz nimani tomosha qilayotganini tomosha qiling. Darhaqiqat, zamonaviy dasturlarning aksariyati bolalar tomosha qilish uchun mo'ljallanmagan. Faqat yaxshi multfilmlar va bolalar uchun o'quv dasturlarini tomosha qiling. Har qanday yoshda chaqaloq qo'llab-quvvatlashga muhtoj. Har bir yangi yutuq uchun siz uni maqtashingiz, yoqimli so'zlarni ayting. Shunday qilib, bola yanada ishonchli bo'ladi va har safar sizni mamnun qilish uchun yangi qadamlarni qo'yadi. Muvaffaqiyatsiz bo'lsa, bolalarni qattiq urmang. Insoniylikni namoyish eting va kichkinasiga xatolarini tushunishga yordam bering. Imkon qadar bolalar bilan muloqot qiling. Siz ularga ertaklar, kulgili hikoyalar, she'rlar aytib berishingiz yoki qiziqtirgan mavzularda suhbatlashishingiz mumkin. Ko'chada yurib, turli xil narsalarga e'tibor bering va ular haqida nimani bilishini so'rang.

Xulosa: Bola o'z fikrlarini shakllantirishni, xotira va nutqni rivojlantirishni o'rganishi kerak. Bolaning yetarlicha aqliy rivojlanishining belgilari - bu chaqaloq to'g'risidagi bilimlarning hajmi, tabiati va mazmuni, uning bilim jarayonlarining shakllanish darajasi (masalan, bolani idrok etish, uning xotirasi, fikrlashi, tasavvurlari, chaqaloqning e'tiborini jalb qilish), mustaqil ijodiy bilimga moyillik. Hayotning birinchi oylaridan boshlab chaqaloq bilim to'plash, aqliy operatsiyalarni takomillashtirish qobiliyatini shakllantiradi va rivojlantiradi va shu bilan uning intellektual rivojlanishi amalga oshiriladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda u yoki bu darajada aqliy xususiyatlarning butun bir qatori rivojlanadi - tezlik, kenglik, tanqid, fikrlashning moslashuvchanligi, ijodkorlik, mustaqillik. Maktabgacha yoshdagi bolaning aqliy rivojlanishi bu holda bir qator ijtimoiy va biologik omillarga bog'liq, ularning asosiylari chaqaloqning aqliy tarbiyasi va o'qishi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Карандашев В.Н. Психология введение в профессию. 2- е изд - М.: Смысл,2003[1]
2. Nabijonova D. O`quvchilarni kasbga yo`naltirish psixologiyasi. Toshkent: 2002[2]
3. Xaydarov F.I., Xaliliova N.I. "Umumiy psixologiya". - Toshkent: Mumtoz so`z, 2010[3]
4. G'oziev E.G`. Ontogenez psixologiyasi - Toshkent: Noshir , 2010.[4]
5. G'oziev E.G Psixologiya Toshkent-2019[5]
6. www.ziyonet.uz[6]